

การเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ

สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

The Reformation of Thai State Ceremony: A Study of the Royal Cremation Ceremony
in the Reign King Rama V to 2017 ADเชิดชัย ขำหวาน¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560 โดยการศึกษาเปรียบเทียบจากหลักฐานต่าง ๆ จากการศึกษาที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายขั้นตอนของพระราชพิธีพระบรมศพรวมถึงรูปแบบและขนาดของพระเมรุมาศ โดยเริ่มต้นขึ้นในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพิ่มเติมมากขึ้นในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตามลำดับ และมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลซึ่งได้มีการพัฒนาของเทคโนโลยีมากขึ้น ทำให้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการถวายพระเพลิง และการปรับธรรมเนียมการประดิษฐานพระบรมศพ เช่น การลดขนาดของพระเมรุมาศ การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดริ้วกระบวนพระบรมศพ การประดิษฐานพระบรมศพในหีบแทนการประดิษฐานในพระโกศ เป็นต้น จนความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ได้กลายมาเป็นแบบแผนในพระราชพิธีพระบรมศพในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง พระราชพิธีพระบรมศพ พระเมรุมาศ รัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

Abstract

This research article studies about the Thai Royal Cremation Ceremony and royal funeral pyre from the reign King Rama VI to 2017 AD by comparison of evidence. According to previous study, it shows that there are changes in many procedures of the royal cremation ceremony, including form and size of royal funeral pyre. It starts in His Majesty King Chulalongkorn Maharaj's royal Cremation Ceremony and more increasing in Her Majesty Queen Saovabha Phongsri of The Fifth Reign's royal Cremation Ceremony, His Majesty King Vajiravudh's Royal Cremation Ceremony, in that order. In addition, there is change again in the reign of His Majesty King Bhumibol Adulyadej because of technology development. Therefore, technology is applied in royal cremation and corpse of king enshrinement tradition such as, the reduction size of royal funeral pyre, the change of Grand Funeral Procession details, enshrinement corpse of king in coffin instead of royal urn, and etc. Until these big changes become royal cremation ceremony tradition at 2017 AD

Keywords: The reformation of Thai state ceremony, Royal Cremation Ceremony, royal funeral pyre, reign King Rama V to 2017 AD

¹ นิสิตภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทนำ

พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศถือเป็นพระราชพิธีเฉพาะกิจที่ประกอบขึ้นชั่วคราวเมื่อมีพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลง การพระราชพิธีส่วนใหญ่เป็นไปตามคติพระพุทธรศาสนาและมีความเชื่อในเรื่องของคติเทวราชาผสมอยู่ด้วย เช่น การประดิษฐานพระโกศพระบรมศพบนพระแท่นสุวรรณเบญจดลภายใต้ นพปฎลมหาเศวตฉัตร หรือสัปตปฎลมหาเศวตฉัตร² เพื่อเปรียบให้พระแท่นสุวรรณเบญจดลนั้นเป็นเขาพระสุเมรุ และพระโกศพระบรมศพ คือ ทิพย์วิมานที่ประทับ ในส่วนของพระเมรุมาศนั้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตามคติจักรวาลวิทยา คือ ผังจักรวาลทั้งหมดอันนำมาแทนด้วยพระเมรุมาศและอาคารประกอบทั้งหมดและคติเทวราชา คือ พระมหากษัตริย์เปรียบ เสมือนสมมติเทพเสด็จลงมาพระราชสมภพเพื่อดูแลทุกข์สุขของราษฎร เมื่อเสด็จสวรรคตจึงต้องมีพระราชพิธีส่งเสด็จกลับคืนสรวงสวรรค์ เพราะฉะนั้นการจัดสร้างพระเมรุมาศและอาคารประกอบโดยรอบจึงต้องยึดแบบตามผังจักรวาลในคติความเชื่อจักรวาลวิทยา (กัศรเทพ กระจ่างทอง และคณะ, 2539) คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก (2539) กล่าวว่า การจัดงานพระเมรุมาศให้มีขนาดใหญ่สมพระเกียรติยศยังจะแสดงถึงการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่จะทรงพระปรีชาสามารถในการปกครองให้อาณาประชาราษฎร์มีแต่ความผาสุก

ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในพระราชพิธีพระบรมศพและการจัดสร้างพระเมรุมาศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในงาน พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเมื่อครั้งยังมีพระชนมชีพทรงมีพระราชดำริสมให้สิ้นเปลืองกำลังทรัพย์และกำลังคนจึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างพระเมรุมาศของพระองค์เพียงแค่วายพระเพลิงเท่านั้นไม่ต้องสร้างใหญ่โตเหมือนครั้งโบราณ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงยกเลิกและเปลี่ยนแปลงขั้นตอนต่าง ๆ ในพระราชพิธีพระบรมศพ และริ้วกระบวนพระอิสริยยศตามพระราชนิยมต้องพระราชประสงค์อีกด้วย เช่น การยกเลิกนางร้องไห้ยกเลิกสัตว์สังเค็ด³ -เทวดาคู่แท้⁴ เปลี่ยนเป็นนายทหารจาก 3 เหล่าทัพแทน ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้น การจัดงานพระบรมศพครั้งต่าง ๆ ในสมัยนี้ก็ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาปรับใช้ รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมในส่วนรายละเอียดต่าง ๆ เช่น การถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพ การประดิษฐานพระบรมศพในหีบพระบรมศพ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560 ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยค้นคว้าจากเอกสารประวัติศาสตร์ไทยทั้งขั้นต้นและขั้นรองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560 เป็นหลักได้แก่หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ พงศาวดาร จดหมายเหตุ สื่อโซเชียลมีเดีย บทสัมภาษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ด้วยการวิเคราะห์ ตีความเป็นลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

² ฉัตรขาวแสดงพระเกียรติยศผู้เสด็จสู่สวรรคาลัย 9 ชั้น และ 7 ชั้นตามลำดับ

³ การทำหุ่นรูปสัตว์หิมพานต์เชิญเครื่องสังเค็ดหรือเครื่องไทยทานเข้าร่วมในกระบวนพระอิสริยยศ

⁴ ทหารแต่งตัวเป็นเทวดาเดินเป็นแถวคู่ในริ้วกระบวนพระอิสริยยศ

ผลการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอธิบายถึงความเชื่อในการพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพระราชพิธีพระบรมศพและการจัดสร้างพระเมรุมาศตั้งแต่องานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ โดยเฉพาะในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ผู้ศึกษาได้นำเสนอในส่วนของข้อมูลที่ได้รับการเผยแพร่จากทางการขณะมีการจัดสร้างพระเมรุมาศสำหรับการถวายพระเพลิงพระบรมศพ⁵

ความเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีพระบรมศพและพระเมรุมาศสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงพุทธศักราช 2560

จากพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเกิดจากพระราชดำริที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงงานพระเมรุมาศ เนื่องด้วยการจัดสร้างพระเมรุมาศที่มีขนาดใหญ่แบบโบราณนั้นเป็นการเปลืองพระราชทรัพย์กำลังคน จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระเมรุมาศขนาดย่อมในงานของพระองค์เป็นการถวายพระเพลิงเท่านั้น (ยิ้ม ปันตยางกูร, 2535) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้รับพระบรมราชโองการใส่ไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น นอกจากนี้การยกเลิกระบบไพร่และทาสที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับการไม่สามารถเกณฑ์แรงงานและสิ่งของมาใช้ในงานพระราชพิธีเหมือนเก่ารวมไปถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในการพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ ดังนี้

ความเปลี่ยนแปลงของพระเมรุมาศ

1. ขนาดและรูปทรงพระเมรุมาศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ตัดพระเมรุยอดปราสาทออกโดยปรับลดขนาดลงกึ่งหนึ่งเหลือเพียงประมาณ 35 เมตร⁶ และขยายขนาดพระเมรุมาศด้านในที่เดิมใช้สำหรับถวายพระเพลิงจริงๆ มีรูปทรงเป็นบุษบกให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อใช้ประดิษฐานพระจิตกาธานในการถวายพระเพลิง ในงานพระเมรุมาศพระมหากษัตริย์งานต่อ ๆ มาได้ใช้รูปแบบพระเมรุมาศรัชกาลที่ 5 เป็นต้นแบบจนถึงปัจจุบัน โดยอาจจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างในรายละเอียด เช่น การมีช่าง⁷ โดยรอบพระเมรุมาศบนฐานเดียวกัน หรือการสร้างอาคารแทนช่างเพื่อให้พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมแล้วปักฉัตรโดยรอบพระเมรุมาศแทน ในการจัดสร้างพระเมรุมาศสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้มีการปรับเปลี่ยนในรายละเอียดอีกครั้ง ได้แก่ การจัดสร้างพระเมรุมาศเป็นบุษบก 9 ยอด การตัดพรหมพักตร์บนยอดพระเมรุมาศออก การขุดสระที่ใช้จำลองเป็นมหานทีที่สีทันดรจริง ๆ การเขียนฉากบังเพลิงเป็นภาพพระนารายณ์อวตารแล้วเขียนโครงการในพระราชดำริที่เกี่ยวข้องด้วยตอนต่าง ๆ มาประกอบ เป็นต้น ส่วนในรูปแบบของพระเมรุมาศงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 และพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีนั้นมีลักษณะเป็นกุฎาคาร⁸ ตามลักษณะทั่วไป ไม่ได้เป็นบุษบกเปิดโล่งตามธรรมเนียมพระเมรุมาศสำหรับพระมหากษัตริย์

⁵ เนื่องจากขณะผู้ศึกษาได้เขียนบทความนี้ขึ้นการจัดสร้างพระเมรุมาศในการถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ยังไม่แล้วเสร็จข้อมูลจึงมีเพียงที่ทางราชการเผยแพร่ออกมา

⁶ จากเดิมที่มีความสูงโดยเฉลี่ย 70 เมตร

⁷ ช่างหรือส่าง เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหลังคายอด สร้างขึ้นตามมุมทั้ง 4 ของพระเมรุมาศ ใช้เป็นที่สำหรับพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมตลอดงานพระเมรุมาศ ตั้งแต่พระโกศพระบรมศพประดิษฐานบนพระจิตกาธาน จนกว่าจะถวายพระเพลิงเสร็จ คือจะมีพระพิธีธรรม 4 สำรับนั่งอยู่ประจำช่างโดยจะผลัดกันสวดที่ละช่างเวียนกันไป โดยพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ช่างจัดทำเป็นบุษบก รอบพระเมรุมาศทั้ง 4 ทิศบนฐานเดียวกัน

⁸ อาคารที่มีลักษณะเป็นเรือนยอดแหลม

2. การประดิษฐานพระบรมศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เมื่อมีการปรับขนาดพระเมรุมาศให้มีขนาดเล็กลงทำให้ไม่สามารถที่จะประดิษฐานพระบรมศพและบำเพ็ญ พระราชกุศลาภายในพระเมรุมาศได้ตั้งแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณะ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยประดิษฐานพระบรมศพที่มุขทางทิศตะวันตกของพระมหาปราสาทและเมื่อมีเจ้านายชั้นสูงสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลงก็จะมีการอัญเชิญพระบรมศพหรือพระศพประดิษฐานไว้มุขทางทิศตะวันตกเพื่อรอการจัดสร้างพระเมรุมาศหรือพระเมรุแล้วเสร็จจึงอัญเชิญออกถวายพระเพลิงหรือพระราชทานเพลิงเป็นแบบแผนปฏิบัติมาจนถึงทุกวันนี้ อีกทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้ตัดเสารับน้ำหนักกลางพระมหาปราสาทออกแล้วให้หล่อคานรับน้ำหนักแทนเพื่อความสวยงามภายในพระมหาปราสาท แต่ในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการประกอบพระราชพิธีบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท⁹ ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 29 เล่มที่ 66 หน้า 2265 – 2267 ความว่า

“...พนักงานพระราชพิธีเชิญพระโกศพระบรมอัฐิลงจากบุษบกกราชนทรรถขึ้นประดิษฐานเหนือพระที่นั่งพุดตานถมบรมราชาอาสน์บนพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพญาลมहाเศวตฉัตร แวดล้อมด้วยเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทแล้วหยุดประโคม...”

ความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพ

1. การเปิดให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์

แต่เดิมการสรงน้ำพระบรมศพจะเป็นเพียงพระราชพิธีภายในเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์บนพระที่นั่งพิมานรัตยาเป็นธรรมเนียมสืบมา แต่ในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ทรงเห็นว่าประชาชนที่เคารพรักสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และต้องการถวายน้ำสรงพระบรมศพเป็นจำนวนมากจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดสถานที่สำหรับเปิดให้ประชาชนได้เข้าสรงน้ำพระบรมศพเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจากนั้นจึงนำมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบมา¹⁰

2. การยิงสลุต

การยิงสลุตนั้นเป็นการถวายพระเกียรติตามธรรมเนียมฝรั่ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเพิ่มพิธีการนี้เข้ามาในพระราชพิธีพระบรมศพครั้งแรกในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะการออกพระเมรุมาศโดยโปรดเกล้าฯ ให้มีการยิงสลุตถวายพระเกียรติยศนาที่ละ 1 นัดเริ่มตั้งแต่อัญเชิญพระโกศทองใหญ่ทรงพระบรมศพจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และจะหยุดยิงก็ต่อเมื่อประกอบพระโกศจันทน์ประดิษฐานพระโกศบนพระจิตกาธานแล้วเสร็จ

⁹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประจวบและเสด็จสวรรคต ณ ประเทศอังกฤษ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทรงประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพอย่างเรียบง่าย เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอนุญาตเชิญพระบรมอัฐิกลับประเทศไทยจึงมีการพระราชพิธีรับพระบรมอัฐิและบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานอุทิศถวาย

¹⁰ การสรงน้ำพระบรมศพบนพระที่นั่งพิมานรัตนยานั้นจะเริ่มด้วยพระมหากษัตริย์หรือผู้มีพระราชาอิสริยยศสูงสุด จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับพระบรมศพบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร จากนั้นทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับหมอน้ำพระสุคันธ์ โถน้ำขมิ้นและโถน้ำอบไทย ถวายสรงที่พระอุระพระบรมศพ จากนั้นทรงหวีพระเจ้าพระบรมศพขึ้นครั้งหนึ่ง หวีลงอีกครั้งหนึ่ง แล้วหวีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงหักพระสาวยางไว้ในพาน จากนั้นเสด็จฯไปทรงวางของพระศรีบริรรจุดอกบัวและธูปเทียน ทรงรับแผ่นทองคำจำลองปิดพระพักตร์ ทรงรับพระชฎาห้ายอดวางข้างพระเศียรพระบรมศพ ถ้าในกรณีพระบรมศพประดิษฐานในพระโกศจะสวมพระชฎาห้ายอดเหนือพระเศียรแล้วจึงมีการถวายสุก้า(ห่อผ้า-มัดตราสัง) อัญเชิญพระบรมศพลงหีบหรือพระโกศและเชิญออกประดิษฐาน ณ มุขทางด้านทิศตะวันตก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในส่วนของประชาชนสำนักพระราชวังจะจัดสถานที่ในศาลาสหทัยสมาคมให้ประชาชนถวายน้ำสรงพระบรมศพในชั้นศาลาขนาดใหญ่ เบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์

3. การเปลี่ยนเส้นทางไปรยทาน

การออกพระเมรุมาศแต่เดิมนั้นจะมีการไปรยทานตั้งแต่พระโกศออกจากพระบรมมหาราชวังไปทางถนนมหาราช เมื่อพระโกศเข้าประดิษฐานในพระเมรุมาศจึงจะหยุดไปรย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดระเบียบในการไปรยทานเสียใหม่ ดังนี้

- ให้เริ่มไปรยตั้งแต่พระโกศออกจากพระบรมมหาราชวังทางถนนมหาราช เลี้ยวซ้ายเข้าถนนท้ายวัง เมื่อพระโกศขึ้นทรงพระมหาพิชัยราชนครแล้วจึงหยุดไปรย
- เริ่มไปรยอีกครั้งเมื่อพระโกศพระบรมศพขึ้นประทับบนพระยานมาศสามลำคานเวียนรอบพระเมรุมาศโดยอุดรวัตร และหยุดไปรยเมื่อพระโกศประดิษฐานบนพระจิตกาธานภายในพระเมรุมาศเรียบร้อยแล้ว (ยิ้ม ปิ่นทองยงกุล, 2535)

ในปัจจุบันการไปรยทานได้ยกเลิกไปแล้ว ทำให้ราชรถน้อยที่แต่เดิมใช้ 1 องค์สำหรับเจ้านายทรงไปรยก็ได้หมดหน้าที่ลง และได้มีการนำมาปรับใช้สำหรับสมเด็จพระสังฆราชหรือพระราชาคณะอ่านพระอภิธรรมนำพระบรมศพแทน¹¹

4. การนำเพลงพญาโศก มาบรรเลงประกอบการเดินในริ้วกระบวนพระอิสริยยศ

เพลงพญาโศกทำนองดุริยางค์สากลนี้เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เพื่อใช้งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ใน พ.ศ. 2463 โดยทรงเรียบเรียงจากเพลงไทยเดิมชื่อเดียวกันซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับรับฟังขณะเสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมศพได้มีพระราชดำรัสว่าเพลงนี้สมควรเป็นเพลงโศกจริงต่อไปขอให้ใช้เพลงนี้เป็น "เพลงโศกประจำชาติ" สามารถใช้ได้ตั้งแต่งานพระบรมศพพระมหากษัตริย์จนถึงงานศพของประชาชนทั่วไป แต่ประชาชนทั่วไปก็ยังนิยมใช้เพลงธรรณีกรรมแสงในงานศพมากกว่า วิธีการเดินในริ้วกระบวนพระอิสริยยศประกอบเพลงพญาโศกจะมีวิธีการเดินในลักษณะก้าว-ชิด เรียกว่า ท่าเดินเปลี่ยนทรวง

5. การปรับเปลี่ยนริ้วกระบวนพระอิสริยยศ

แต่เดิมนั้นริ้วกระบวนพระอิสริยยศเพื่ออัญเชิญพระโกศออกพระเมรุมาศนั้นในกระบวนจะประกอบไปด้วยเทวดาคู่แห่ สัตว์สังเค็ด รวมถึงทหารแต่งตัวแบบโบราณ ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ยกเลิกสิ่งเหล่านั้นเสีย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้นายทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ เดินในกระบวนแทน และโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายเสด็จตามพระบรมโกศ¹² ส่วนในงานออกพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จตามพระบรมโกศโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงราชยาน และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ประทับพระอศวริฎิกาภาณุ¹³ เสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมโกศ และในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดช (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ก็ได้เสด็จตามพระบรมศพในริ้วกระบวนด้วย โดยในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ยังอยู่ในช่วงฝึกซ้อมครุฝึกในริ้วกระบวนพระอิสริยยศออกพระเมรุมาศ

6. การยกเลิกมหรสพต่าง ๆ ในงานพระเมรุมาศ

ในการประชุมเรื่องการออกพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาศรีสุนทรโวหารได้อ่านลายพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

¹¹ เดิมราชรถมีทั้งหมด 7 รถ โดยมีพระมหาพิชัยราชนคร เวชยันตราชนคร ราชรถน้อยอีก 5 องค์ ปัจจุบันราชรถน้อยมีเพียง 3 องค์ สับเปลี่ยนหมุนเวียนใช้สำหรับพระสังฆราชหรือพระราชาคณะอ่านพระอภิธรรมนำพระบรมศพ

¹² ทรงมีพระบรมราชโองการยกเลิกสัตว์สังเค็ด เทวดาคู่แห่ และทหารแต่งชุดโบราณว่าสยามกำลังอยู่ในช่วงพัฒนาศิวิไลซ์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกส่วนประกอบต่างๆ ในริ้วกระบวนที่ดูโบราณ คร่ำครึไม่ศิวิไลซ์

¹³ บ้างก็ว่าเป็นนอประเวศวัง

เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่าให้ยกเลิกต้นกัลปพฤกษ์ เปลี่ยนเป็นพระราชทานของแจก เล็กการฉลองต่าง ๆ คือ ดอกไม้เพลิงและมหรสพต่าง ๆ และไม่ต้องตั้งโรงครัวเลี้ยง (ยิ้ม ปัทมยากร, 2535) และเนื่องด้วยพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงตีความงานพระบรมศพแตกต่างออกไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น การเสด็จสวรรคต คือ การเสด็จจากกลับสวรรคตจึงมีมหรสพสมโภช มีระทาดอกไม้ไฟเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองแสดงความยินดี แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความหมายงานพระบรมศพไว้ว่าเป็นงานโศกเนื่องจากว่าจะไม่ได้พบเจอกันอีกต่อไปจึงโปรดเกล้าฯให้จัดงานรื่นเริงต่าง ๆ เสีย

7. การยกเลิกนางร้องไห้

ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังคงมีนางร้องไห้ปรากฏอยู่ โดยหัวหน้านางร้องไห้คนสุดท้าย คือ เจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ ลดาวัลย์ ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งบรรดานางร้องไห้เหล่านี้ได้สร้างความรำคาญให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า เป็นการร้องเพลงเสียมากกว่า อีกทั้งยังมีรักรากเทศะในบางคราวเมื่อพระสงฆ์กำลังถวายพระธรรมเทศนาอยู่พวกนางก็จะร้องขึ้นมาทำให้เกิดความรำคาญแล้วน่ากริ้วเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับตรัสว่าในงานของพระองค์นั้นให้งดนางร้องไห้เสีย ดังนั้นที่ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวความว่า

“...ในเวลาก่อนเมื่อลงไปทีพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พอถึงเวลาประโคมพระบรมศพและนางร้องไห้เริ่มส่งเสียงดังขึ้น ให้อริสกรหูเสียจริงๆ จะข่มใจให้นึกขอบเท่าไรก็ได้เลย เพราะอดรู้สึกไม่ได้ว่ามันเปน ของไม่จริงจัง ช่างเรียกชื่อผิดเสียจริงๆ เพราะมันไม่ใช่ร้องไห้ เปนร้องเพลงแท้ๆ และเพลงนั้นเนื้อก็ซ้ำซากไม่เห็นเพราะอะไร...ด้วยเหตุทั้งปวงนี้ฉันจึงเกลียดนางร้องไห้ และสั่งไว้ว่าเมื่อถึงงานศพฉันอย่าให้มีนางร้องไห้เลย”

(ราม วชิราวุธ , 2557)

8. การใช้ราชรถปืนใหญ่ทรงพระโกศเวียนรอบพระเมรุมาศโดยอุตราวรรต

ในงานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในรั้วกระบวนที่จะเชิญพระโกศเวียนรอบพระเมรุมาศนั้นได้มีการถวายราชรถปืนใหญ่ให้พระโกศทรงพระบรมศพประทับแล้วเวียนรอบพระเมรุมาศแทนพระยานมาศสามลำคาน เนื่องด้วยพระราชปรารภแต่เดิมว่าพระองค์นั้นเป็นนายทหาร จึงใช้รถปืนใหญ่ประดิษฐานพระโกศแทนพระยานมาศสามลำคาน (สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ , 2555) ทำให้การเชิญพระโกศทรงราชรถปืนใหญ่เวียนรอบพระเมรุมาศโดยอุตราวรรต¹⁴ กลายมาเป็นธรรมเนียมสำหรับการเชิญพระโกศพระมหากษัตริย์เวียนรอบพระเมรุมาศ ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ กรมศิลปากรได้มีการจัดสร้างราชรถปืนใหญ่หรือราชรถปืนรางเกวียนเพื่อทรงพระบรมโกศในการเสด็จฯเวียนรอบพระเมรุมาศโดยอุตราวรรต โดยขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการจัดสร้างราชรถปืนใหญ่สำหรับประกอบพระราชพิธี

9. การใช้พระที่นั่งราชนทรถแทนพระยานมาศในพระราชพิธีรับพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 7

ในการอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังได้มีการอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิโดยเส้นทางอุตราวรรตจากท่าราชวรดิฐสู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังด้วยพระที่นั่งราชนทรถ ซึ่งแต่เดิมโดยธรรมเนียมจะใช้พระที่นั่งราชนทรยานในการอัญเชิญพระโกศพระบรมอัฐิกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 29 เล่มที่ 66 หน้า 2264 ดังนี้

“...พนักงานพระราชพิธีเชิญพระโกศพระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐานเหนือบุษบกกราชนทรถ...”

¹⁴ การเดินเวียนรอบสถานที่ต่างๆโดยการเวียนซ้ายนิยมใช้ในงานอวมงคล ซึ่งจะตรงข้ามกับการเดินแบบทักษิณาวรรต

10. การยกเลิกการลอยพระอังคาร

ธรรมเนียมการลอยพระอังคารนี้มีสืบมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจวบจนรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 5 จนเมื่องานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสร็จสิ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ อัญเชิญพระบรมราชสรีรางคารและพระพุทไฟไปบรรจุไว้ยังรัตนบัลลังก์พระพุทธชินราช(จำลอง) พระประธานพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถือเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ได้ให้อัญเชิญพระบรมราชสรีรางคารไปลอยน้ำ แต่อัญเชิญไปบรรจุยังสถานที่อันสมควรแทน ต่อมาจึงกลายเป็นธรรมเนียมสืบต่อมาในการอัญเชิญพระบรมราชสรีรางคาร พระราชสรีรางคารของเจ้านายชั้นสูงไปประดิษฐานไว้ยังวัดประจำรัชกาลหรือวัดที่ทรงมีความเกี่ยวเนื่องขณะดำรงพระชนม์ชีพอยู่

11. การเพิ่มล้อราชรถ

การเพิ่มล้อเลื่อนในราชรถเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีวิศวกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความสะดวกต่อการเคลื่อนที่ราชรถในช่วงเสด็จเข้าถนตักกลางท้องสนามหลวง โดยมีการเพิ่มล้อเข้าไปในคราวบูรณะราชรถงานออกพระเมรุมาศพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อพ.ศ. 2454

12. การไว้ทุกข์ถวาย

เมื่อเจ้านายสวรรคตหรือสิ้นพระชนม์ลงจะมีการออกประกาศไว้ทุกข์ถวายโดยแต่เดิมธรรมเนียมการไว้ทุกข์จะมีแบบแผนชัดเจนโดยผู้ที่มียาญน้อยกว่าผู้ตายจะต้องนุ่งขาว ส่วนผู้ที่อายุมากกว่าผู้ตายจะต้องนุ่งดำ ต่อมาในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มมีการแต่งดำไว้ทุกข์โดยทั่วไปไม่ได้คำนึงถึงอายุหรือศักดิ์แต่อย่างใด ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ รัฐบาลได้ออกประกาศแต่งขาวไว้ทุกข์อีกครั้ง ส่วนในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัฐบาลได้ออกประกาศแต่งกายไว้ทุกข์ด้วยเสื้อผ้าสีดำ นอกจากนี้ยังได้เกิดธรรมเนียมใหม่ที่รับมาจากตะวันตก คือ การติดริบบิ้นสีดำไว้ที่อกหรือแขนซ้ายเพื่อแสดงความอาลัย โดยธรรมเนียมนี้เกิดขึ้นจากการที่มีผู้ต้องการแสดงความอาลัยต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เป็นจำนวนมากแต่บางคนไม่สามารถจะซื้อเสื้อผ้าสีดำจำนวนมาก ๆ ได้ หรือติดขัดด้วยเหตุผลอื่น ๆ จึงมีการนำธรรมเนียมตะวันตกโดยการติดริบบิ้นสีดำไว้ที่อกหรือแขนซ้ายเป็นการแสดงความอาลัย

13. การถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพ และการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมบางประการ

เมื่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีมากขึ้นราชสำนักจึงได้นำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาปรับใช้ในพระราชพิธี โดยในงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้มีการถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพเป็นครั้งแรกและใช้ต่อมาทั้งในพระบรมศพและพระศพจนถึงปัจจุบัน¹⁵ นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนธรรมเนียมบางประการตามพระราชประสงค์จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่อมา คือ ในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้โปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมศพลงหีบแทนการเชิญลงพระโกศทองใหญ่ โดยเป็นพระราชปรารภในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่เคยตรัสไว้ครั้งงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทำให้ในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้มีการเชิญพระบรมศพลงหีบด้วยเช่นกัน

¹⁵ ในสมัยโบราณขณะที่ยังไม่มีการถวายน้ำยารักษาสภาพพระบรมศพ ในงานพระราชพิธีพระบรมศพจะมีวิธีการรักษาสภาพพระบรมศพเพื่อมิให้ส่งกลิ่นไม่พึงประสงค์ออกมาด้วยการถวายรดพระบรมศพ คือ การเชิญพระบรมศพลงใต้ร่มในกระโถงใบบัว แล้วใส่ใบชะลูด เครื่องเทศ เครื่องหอมต่าง ๆ ลงไป รดจนเมื่อพระบรมศพเปื่อย เจ้าพนักงานจะทำการรดพระมิ่งสาต่างๆ ออกจนเหลือเพียงพระบรมอัฐิสีขาวนำไปห่อผ้าขาวไว้ แล้วเตี๋ยบรรดาพระมิ่งสาต่างๆ จนแห้งจึงนำไปห่อผ้าขาวอีกห่อแล้วเชิญไปทรงพระโกศเพื่อรอลงพระเพลิงตามเดิม โดยเจ้านายพระองค์สุดท้ายที่มีการถวายรด คือ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในการพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศ นับตั้งแต่งานพระเมรุมาศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ โดยปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนี้ขึ้น คือ แนวพระราชนิยม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และสภาพเศรษฐกิจตามลำดับ

จากเบื้องต้นแนวพระราชนิยมถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญอันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง การยกเลิกหรือเพิ่มเติมส่วนต่าง ๆ ของขั้นตอนเข้าไปเพื่อตอบสนองพระราชประสงค์และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เช่น การยกเลิกงานพระเมรุมาศขนาดใหญ่แบบโบราณ การยกเลิกนางร้องไห้ในงานพระบรมศพรัชกาลที่ 6 ตามพระบรมราชโองการของพระองค์ การยกเลิกสัตว์สังเค็ดและเทวดาคู่แห่ เปลี่ยนมาเป็นการใช้ทหารจาก 3 เหล่าทัพเดินในรั้วกระบวนพระอิสริยยศแทน

การยกเลิกระบบไพร่และทาสเพื่อตอบสนองแนวความคิดเศรษฐกิจแบบใหม่หลังจากสยามรับเอาแนวคิด เศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาใช้ ก็เป็นผลให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนขนาดของพระเมรุมาศลงเนื่องจากการเกณฑ์แรงงานมาก่อสร้างแบบเดิมนั้นทำได้ยากขึ้น นอกจากนี้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ เช่น การเพิ่มล้อเลื่อนของราชรถเพื่อความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ของราชรถ การถวายนายรักษาสภาพพระบรมศพ เป็นต้น

ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาเบื้องต้นถือเป็นปัจจัยหลัก โดยเฉพาะแนวพระราชนิยมที่เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จนกลายมาเป็นแบบแผนปฏิบัติในเวลาต่อมา

บทสรุป

พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศถือเป็นพระราชพิธีสุดท้ายที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นทิพภาวะ และเป็นการส่งเสริมจูงใจอวตารกลับคืนสู่สรวงสวรรค์ตามคติความเชื่อเทวราชา เพราะฉะนั้นการจัดการพระราชพิธีในส่วนต่าง ๆ ย่อมจะต้องจัดขึ้นภายใต้แนวคิดว่าพระมหากษัตริย์คือสมมติเทพ ผนวกกับแนวความเชื่อในจักรวาลวิทยาทำให้เกิดพระราชพิธีนี้และงานพระเมรุมาศขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงถึงพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์สามารถที่จะปกครองและดูแลพสกนิกรให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ในรัชสมัยของพระองค์ เพราะฉะนั้นงานพระเมรุมาศนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นงาน พระราชพิธีขนาดใหญ่ มีการจัดสร้างพระเมรุมาศที่มีขนาดใหญ่โตอลังการ มีความสูงหลายสิบเมตรไปจนถึงหลายร้อยเมตรเพื่อประโยชน์ทางการใช้สอย และแสดงออกถึงความยิ่งใหญ่

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ปรับขนาดพระเมรุมาศงานของพระองค์ลงเสียใหม่และให้ยุติการจัดงานพระบรมศพแบบโบราณเสีย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้สนองพระบรมราชโองการจัดสร้างถวาย รวมไปถึงปรับเปลี่ยนขั้นตอนต่าง ๆ ของพระราชพิธีตามความเหมาะสมของสภาพการณ์ในขณะนั้น และต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปรับเปลี่ยนรายละเอียดต่าง ๆ ในพระราชพิธีพระบรมศพและการออกพระเมรุมาศเพื่อให้ต้องพระราชประสงค์และเข้ากับสภาพของประเทศสยามที่กำลังรับอิทธิพลของตะวันตกเข้ามาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่มีอารยะ และเมื่อเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากขึ้นในงานพระบรมศพครั้งต่าง ๆ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯได้มีการนำเอาเทคโนโลยีต่าง ๆ มาปรับใช้เพื่อความสะดวก รวดเร็ว และง่ายต่อการประกอบพระราชพิธี

จากการศึกษาทำให้พบว่าความเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศนั้นมีปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการ คือ 1.แนวพระราชนิยม ปัจจัยนี้ถือเป็นข้อหลักในการเปลี่ยนแปลงของพระราชพิธีและรูปแบบของพระเมรุมาศ 2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ การยกเลิกระบบไพร่และทาสเพื่อตอบสนองแนวเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่สยามรับเข้ามาจากตะวันตก 3.ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้นมีการนำมาปรับใช้กับอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยพระราชพิธีทำให้เพิ่มประสิทธิภาพและความสะดวกของการใช้งานมากยิ่งขึ้น จากปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้พระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศหลังการเปลี่ยนแปลงกลายมาเป็นแบบแผนให้กับพระราชพิธีพระบรมศพและงานพระเมรุมาศในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **งานพระเมรุ ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การประดิษฐ์ฐานพระบรมโกศ. (2538). กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯ.

กำธรเทพ กระต่ายทอง; และคณะอื่น ๆ. (2539). **ศิลปะสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ**. กรุงเทพฯ: ศิลป.

กรมศิลปากร. (2529). **จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 เล่ม 1-2**. กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์.

_____. (2541). **จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี**. นครปฐม: รุ่งศิลป์.

_____. (2559). **ราชรถ ราชยาน ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ**. นครปฐม: สุวรรณภูมิ เฮอริเทจ.

_____. (2560). **ธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดงานพระบรมศพ**. นครปฐม: รุ่งศิลป์.

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก. (2539). **เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ**. กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการฯ.

นนทพร อยู่มั่งมี; และ รัชชัย ยอดพิชัย. (2551). **ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ยิ้ม ป้อนชยางกูร. (2535). **จดหมายเหตุงานพระบรมศพรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 7 และจดหมายเหตุพระราชพิธีลงสรง. พิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

ราม วชิราวุธ. (2557). **ประวัติต้นรัชกาลที่ 6**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน.

สำนักพระราชวัง. (2514). **ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ ระเบียบการศพ และคำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก**. กรุงเทพฯ: พระจันทร์.

สมภาพ ภริมย์. (2539). **พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 3**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

วิทยานิพนธ์

วีรภักดิ์ ชัยวินิต. (2555). **พัฒนาการพิธีการพระบรมศพ พระศพ ตั้งแต่ พ.ศ.1893 ถึง พ.ศ.2555**. สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บทความในวารสาร

ณัฐภัทร จันทวิช. (2551). **คติความเชื่อในการสร้างพระเมรุมาศตามโบราณราชประเพณี**. ศิลปากร, 6, 4-23.

นนทพร อยู่มั่งมี. (2555). **จาก “เผาจริง” สู่ “เผาหลอก” การเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย สมัยร.6**. ศิลปวัฒนธรรม, 6, 134-146.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การพระเมรุมาศท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2468). **สืบค้นจาก**

<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2469/D/209.PDF>

กำหนดการรับพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และการพระราชกุศลทักษิณานุทาน 2492. (2492).

สืบค้นจาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2492/D/029/2262.PDF>

สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์. (2559). **พระราชพิธีเชิญพระโกศพระศพสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัฒนา**. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=voXO2oyzJ-8&t=2181s>